

№ 21 (374)
Чэрвень 2011 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

- **Досвед працы: навучальныя падарожжы школьнікаў –** стар. 3
- **Гонар і слава: талент, аддадзены радзіме –** стар. 4
- **Культурніцкі аспект: стаўленне да могілак –** стар. 5

На тым тыдні...

✓ **Цягам месяца** ў Літаратурным музеі Максіма Багдановіча прайшоў шэраг выставак пад агульнай назваю **«Дэманструецца ўпершыню...»**. Сем тэматычных выставак экспанаваліся цягам тыдня і змянялі адна другую. Спачатку быў прадстаўлены «Альбом сям'і Багдановічаў», потым былі «Перапіска Адама Ягоравіча і Марыі Апанасаўны Багдановічаў», «Рукапісы Марылькі...», «Архіў А.Я. Багдановіча – крыніца новых звестак аб жыцці сям'і Багдановічаў у 1910–1940-х гг.», «Асобнікі “Вянка” М. Багдановіча ў зборы музея, гісторыя кніг». Апошнімі прайшлі выстаўкі «Рукапісы Максіма Багдановіча» і «Максіму Багдановічу прысвячаецца». Выстаўляліся самыя цікавыя матэрыялы з фондаў музея, раней не друкаваныя і не экспанаваныя.

✓ **25 і 26 мая** ў Інстытуце культуры Беларусі адбыўся Рэспубліканскі семінар спецыялістаў абласных, раённых метадычных цэнтраў, кіраўнікоў фальклорных калектываў, метадыстаў па традыцыйным касцюме **«Беларускі народны касцюм: кансервацыя і інтэграцыя ў сучасную культурную прастору»**. У мерапрыемстве бралі ўдзел спецыялісты Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь, спецыялісты па фальклору і метадысты па традыцыйным касцюме абласных і раённых навукова-метадычных цэнтраў, выкладчыкі і навукоўцы вядучых вышэйшых і сярэдніх спецыяльных устаноў культуры краіны. Сярод тэмаў абмеркавання былі «Спецыфіка арнаментыкі і асаблівасці тэхнікі вышыўкі ў традыцыйным беларускім касцюме», «Прэзентывная кансервацыя і захаванне калекцый традыцыйнага касцюма», «Сучасная рэканструкцыя і стылізацыя рэгіянальных беларускіх касцюмаў» і інш.

Па выніках семінару прайшоў круглы стол «Механізмы адаптацыі традыцый нацыянальнага касцюма беларусаў у сучасным сацыякультурным асяроддзі».

✓ Шэраг мерапрыемстваў, прымеркаваных да **Дня памяці Максіма Багдановіча**, прайшоў у Мінску **25 мая**. Пачалося ўсё з літаратурна-музычнай імпрэзы «Скрозь памяць далёкіх гадоў...» каля помніка паэту. Удзел бралі міністр культуры Рэспублікі Беларусь Павел Латушка, старшыня БФК і галоўны рэдактар нашай газеты Уладзімір Гілеп, намеснік старшыні Рэспубліканскага грамадскага савета па справах культуры і мастацтва пры Савеце Міністраў Рэспублікі Беларусь і намеснік старшыні БФК, пісьменнік Анатоль Бутэвіч, мастак Эдуард Агуновіч, паэты Навум Гальпяровіч, Васіль Жуковіч, Міхась Пазнякоў, музыка Яраш Малішэўскі ды іншыя. На свята завіталі пастаянныя чытачы і падпісчыкі нашай газеты – шчырыя аматары творчасці Максіма, сябры патрыятычнага клуба «Спадчына» з вёскі Дварэц Дзятлаўскага раёна. Да помніка былі ўскладзеныя кветкі.

Потым у мінскім саборы Святых Пятра і Паўла прайшла памінальная служба. Закончыліся мерапрыемствы сумесным праектам навуковых супрацоўнікаў музея і салістаў Беларускай дзяржаўнай філармоніі трыо «Вытокі» «Паэтычна-музычная вайдроўка ў краіну светлага суму...».

«Устрахнуў Максім кудрамі – годзе плакаць, годзе»

Фота Наталі КВІПЭВІЧ

Міжнародныя чытання

Не менш істотная – экалогія душы

У Беларусі 24 мая адзначылі Дзень славянскага пісьменства, які святкуецца ў нашай краіне з 1986 года (і свята ўжо стала традыцыйным). З нагоды яго з 26 па 28 мая прайшлі XVII Міжнародныя Кірыла-Мяфодзьеўскія чытання. Мерапрыемствы

праходзілі адразу ў трох месцах: Інстытуце тэалогіі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, Беларускім дзяржаўным ўніверсітэце культуры і мастацтваў і на базе духоўна-асветніцкага цэнтра Прыхода храма ў гонар іконы Божай Маці «Усіх тужлівых радасць» у

Мінску. Тэма навукова-практычнай канферэнцыі гучала «У адказнасці за створанае. Культура і адукацыя перад тварам экалагічных выклікаў».

На чытаннях агучваліся прывітальныя словы Мітрапаліта Мінскага і Слуцкага Філарэта Патрыяршага Экзарха ўсяе Беларусі, рэктара БДУ акадэміка Сяргея Абламейкі, рэктара БДУ культуры і мастацтваў Барыса Святлова ды іншых. Прайшлі выстаўка духоўнай літаратуры выдавецтва Беларускага Экзархата «Экалогія душы» і прэзентацыя факсімільнага выдання «Слуцкае Евангелле», працаваў гуманітарны форум «Экалогія культуры», адбыўся круглы стол «Чалавек і прырода: гарманічнае адзінства або адзінства і барацьба процілегласцяў?». Варта назваць і адмысловыя студэнцкія англамоўныя секцыі.

Выступае рэдактар часопіса «Бібліятэка прапануе» Вольга Тамашова

(Заканчэнне на стар. 6)

Сапраўды самабытны край!

У Беларускім дзяржаўным музеі народнай архітэктуры і побыту напрыканцы мая адбылося фальклорнае свята «Край беларускі, край самабытны», прысвечанае 120-годдзю з дня нараджэння класіка беларускай літаратуры Максіма Багдановіча. Цэнтрам яго традыцыйна была абраная сцена перада школы. Тут свае канцэртныя праграмы паказалі фальклорныя калектывы Маскоўскага раёна сталіцы. Прыгожыя дзяўчаты і хлопцы ў народных строях прадстаўлялі тры навучальныя ўстановы –

Беларускі дзяржаўны педагогічны ўніверсітэт імя Максіма Танка, Беларускі дзяржаўны медыцынскі ўніверсітэт і Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт.

Першымі свае праграмы прадэманстравалі будучыя педагогі – удзельнікі народнага ансамбля беларускай музыкі і песні «Ярыца» і фальклорнага ансамбля «Рэй», тэатр старадаўняй музыкі і культуры «Яварына». Потым выйшлі студэнты-медыкі з фальклорнага ансамбля студэнцкага клуба «Медуніца». А напрыканцы канцэрта сапраўды выкараднай манерай выканан-

ня і цудоўнымі строямі ўразіў фальклорны ансамбль песні і танца «Тутэйшая шляхта» з БДУ. Яго кіраўнік Анатоль Махнач распавёў таксама пра сваё наведванне магілы М. Багдановіча ў Крыме і пра чытаў свой верш, напісаны пасля таго.

Удзельнікі фестывалю саборнічалі ў выкананні народных песень, майстэрстве валодання музычнымі інструментамі, у правядзенні танцавальных майстар-класаў. Канцэртныя нумары чаргаваліся з неўміручымі спеўнымі радкамі Максіма. Можна з упэўненасцю сцвярджаць, што за няпоўныя чатыры гады свята адбыўся сапраўдны агляд-конкурс найлепшых народных калектываў раёна, кожны з якіх вылучаўся адметнымі рэпертуарам, манерай выканання, арыгінальнасцю сцэнічных паставак і рашэнняў. Калі б было прафесійнае журы гэтага імправізаванага конкурсу, то вызначыць пераможцу было б немагчыма, бо кожны з ансамбляў варта быць названым пераможцам. А да тых, хто прайграў у гэтым спаборніцтве народнага майстэрства, можна было аднесці толькі глядачоў, якія не пабачылі тыя выступленні. На вялікі жаль, іх практычна не было. І толькі рамеснікі народнай творчасці, якія прывезлі на свята свае сувеніры,

Майстар-клас ад «Ярыцы»

змаглі ацаніць майстэрства танцораў, спевакоў і музыкаў. Затое пашанцавала сапраўднай вясельнай працэсіі, якая прыехала ў музей на фотасесію ды нешматлікім экскурсійным групам турфірмаў. Наведнікаў з экскурсійных групаў акрамя расповеду пра экспазіцыю музея ў «Ігнатавай хаце» чакалі майстар-клас па вырабе традыцыйнага беларускага аб'ярага і забаўляльная праграма «Варажба», напрыканцы якой кожны атрымаў вершаванае пажаданне... ад самога Максіма Багдановіча. А каля сядзібы з вёскі Заброддзе Стаўбцоўскага раёна гасцей свята музыкой і спевамі сустракаў дуэт – баяніст і бубнач, Мікола Таларонак і Алесь Макаўчык.

Да ўсяго можна дадаць, што і надвор'е было адпаведным, а яшчэ на ўсю моц спявалі салаўі і жаваранкі, паветра было настоящее на дух-

мянай квецені бэзу каля кожнага падворка.

Падсумаваць уражанні можна так. Свята было вельмі добра арганізаванае, атрыманася прыгожым і відовішчым. Але... На жаль, яго бачылі адзінкі. Не было і супрацоўнікаў тэлебачання. А варта было б зрабіць відэазапіс і паказаць яго хаця б на свята, каб наступным разам мінчукі не абмінулі падобныя фестывалі сваёй увагай. Дарэчы, 10 чэрвеня а 22 гадзіне ў музеі чакаецца грандыёзныя начны канцэрт Дзяржаўнага музычнага тэатра з нагоды 40-гадовага юбілею калектыву з удзелам вядучых майстэрстваў сцэны Нацыянальнага тэатра оперы і балета. Будзем спадзявацца, што гэты відовішча не толькі знойдзе ўдзячных шматлікіх глядачоў, а арганізуюць трансляцыю і ў прамым эфіры.

Зміцер ВОЖЫК,
фота айтар

Выступае «Тутэйшая шляхта»

Прырода нашай краіны вельмі прыгожая і маляўнічая: паўсюдна цякуць рэчкі, зелянеюць лугі, разрастаюцца лясы – усё гэта мае патрэбу ў нашай ахове.

На тэрыторыі Беларусі выяўлена шмат батанічных, геалагічных, гідралагічных помнікаў прыроды мясцовага і рэспубліканскага значэння, якія ахоўваюцца дзяржавай. Напэўна, меншую колькасць з іх складаюць хвой.

Сярод вядомых хвойнікаў помнікі прыроды рэспубліканскага значэння лічацца новабярэцкія хвой-гіганты ў Магілёўскай вобласці, смілавіцкія хвой і Вінклераўскі хвойнік у Мінскай вобласці, Смугаўскі хвойнік ў Брэсцкай вобласці.

Новабярэцкія хвой-гіганты – помнік прыроды, які складаецца з 15 асобнікаў хвой звычайнай; узрост каля 170 гадоў, дыяметр 0,7 – 0,85 метра.

Смілавіцкія хвой – 2 экзэмпляры рэдкай для Беларусі хвой чорнай аўстрыйскай; узрост каля 90 гадоў, дыяметр 0,6 і 0,7 метра.

Вінклераўскі хвойнік – каштоўны па складзе, узросце і прадукцыйнасці ўчастак інтрадунцэнтаў. Плошча 1,5 гектара; узрост 70 гадоў.

Смугаўскі хвойнік – частак рэдкай для Беларусі хвой веймутавай. Плошча 0,3 гектара, узрост каля 70 гадоў, дыяметр 0,22 метра.

Таксама трэба адзначыць помнікі прыроды мясцовага значэння: насаджэнні хвой ў Гомельскім і Мазырскім раёнах, хвойнік у Ельскім раёне Гомельскай вобласці і хвой ў Зэльвенскім раёне Гродзенскай вобласці.

Як відаць, у гэтых спісах не зафіксавана ніводнай хвой, якая б расла асобна, але ж такія існуюць. Напрыклад, хвой ў вёсцы Сушчова Мазалаўскага сельсавета Віцебскага раёна. Яна была знойдзена ў 2000 годзе пры дапамозе вучняў Лужанскай гімназіі для здольных і таленавітых дзяцей Віцебскай вобласці на чале з краязнаўцам Мікалаем Піваварам. Акружнасць ствала роўная 440 см, дыяметр – 140 см, узрост 200–250 гадоў. Віда-

Невядомая хвой

вочна, што яна з'яўляецца самаю вялікай у Рэспубліцы Беларусь.

З нядаўняга часу стала вядома пра яшчэ адну вялізную хвой. Яна выяўленая ў вёсцы Більдзюгі Шаркаўшчынскага раёна Віцебскай вобласці. Расце на могільніку, які знаходзіцца на адлегласці прыблізна 500–700 метраў ад шашы і прымыкае да вёскі з паўднёва-заходняга боку. На ўсход ад яго працякае невялікая рачулка Бялая. Амаль кожны вясковец ведае пра гэтую хвой, але мала хто здагадваецца пра яе ўнікальнае значэнне.

Мясцовая жыхарка Сабіна Баляславаўна Лагун (1927 г.нар.) расказала пра гісторыю могілак і саму хвой: «Раней могілкі былі не тут, а на 2 кіламетры далей ад вёскі. Месца тое называлася Бор. Вакол яго былі адны лясы, таму на могілкі часта прыходзілі мядзведзі і раскопвалі іх. З-за гэтага могілкі пачалі закладваць бліжэй да вёскі, там, дзе тады ўжо расла хвой».

Пра саму ж хвой яна ўспамінае факты з дзяцінства. Кажы, «як былі малымі, усё бегалі да хвой і абдымалі яе, мералі. Канечне, тады яна была не такой вялікай, але ўсё ж нам было цікава. Аднойчы мы зноў да яе пайшлі, а там якраз нядаўна чалавека пахавалі. Тут мы ўбачылі, што з магілы ідзе пара, а як прыгледзеліся, то заўважылі, што тое воблачка мела выгляд каня. Вельмі спалохаўшыся, мы кінуліся ўцякаць, а той конь ляцеў за намі. Праз некаторы час, ужо вельмі стаміўшыся, мы спыніліся і азірнуліся – воблака не было».

Цяпер на тым месцы могілак амаль не бачна – усё парасло кустоўем, з-за якога складана дабрацца да самой хвой. Метры за 2–3 ад яе маюцца рэшткі нейкай пабудовы з цэгла, магчыма, капліцы.

Сёння хвой расце на ўзгорку. Калі памераць яе з вышэйшай пазіцыі, то акружнасць ствала на вышыні 150 см роўная 388 см. Гэта адпавядае дыяметру 123 см. Калі ж зрабіць замер з ніжэйшага месца, то акружнасць ствала роўная 399 см, што адпавядае дыяметру 127 см. Вышыня хвой прыблізна 15–18 метраў. Магчыма, раней яна была значна вышэйшая, бо верхавіна зламана, хутчэй за ўсё ветрам. Узрост хвой быў разлічаны па спецыяльнай формуле і складае 240–260 гадоў.

Атрыманыя дадзеныя дазваляюць лічыць, што вывучаемы экзэмпляр хвой звычайнай можна аднесці да ліку ўнікальных дрэваў-помнікаў нашай краіны. На вялікі жаль, дрэва не зафіксаванае ў спецыяльных спісах і таму не ахоўваецца. Цяпер вядзецца праца па зборы дакументаў, якія б дазволілі прызнаць хвой ў вёсцы Більдзюгі помнікам прыроды. Спадзяюцца, што ў хуткім часе гэта будзе зроблена.

Вольга БЕЗДЗЕЛЬ,
студэнтка гістфака ВДУ
імя П.М. Машэрава

Падпісацца на «Краязнаўчую газету» можна ў кожным паштовым аддзяленні краіны

Індывідуальная падпіска

1 месяц	5 430 руб.
3 месяцы	16 290 руб.
6 месяцаў	32 580 руб.

Ведамасная падпіска

1 месяц	5 660 руб.
3 месяцы	16 980 руб.
6 месяцаў	33 960 руб.

Сучасныя палескія рабінзоны

Краязнаўчы прынцып адукацыі прадугледжвае выкарыстанне ведаў, непасрэдна атрыманых пры вывучэнні краю. Вядома, што пад час класных заняткаў толькі з дапамогай выкладаных тэарэтычных ведаў немагчыма вырашыць усе адукацыйныя і выхаваўчыя пытанні. Таму мы вырашаем іх пад час пазакласнай працы: вучэбныя падарожжы, турыстычныя вандрожкі. А тэарэтычныя веды па гісторыі і географіі могуць з дапамогай краязнаўства прымяняцца на практыцы.

Пад час летніх вандровак вучні знаёмяцца з геалагічнай будовай, карыснымі выкапнямі, рэльефам, энергетычнымі рэсурсамі свайго рэгіёну, даследуюць раслінны і жывёльны свет краю. А яшчэ вывучаюць мікраклімат, удзельнічаюць у зборы лекавых зёлак, назіпазваюць музейныя прадметы для школьнага музея.

Цікавымі для вучняў з'яўляюцца аздарэляльныя турыстычныя перасоўныя летнікі. Штогод вучні 6–11-х класаў адпраўляюцца ў падарожжа па загадзя абраным маршруце. Спалучэнне краязнаўства з турызмам, аздарэленчы фактар прывабліваюць падлеткаў. Характэрнай рысаю перасоўнага летніка стаў велатурызм. Без гэтай формы правядзення заняткаў не абыходзіцца: з дапамогай ровараў дзеці за 9 паходных дзён могуць больш дасканалы пазнаёміцца з мясцовасцю, наведаць гістарычныя і культурныя аб'екты, населеныя пункты.

З-за адсутнасці распрацаваных і зацверджаных турыстычных праграмаў, кваліфікаваных спецыялістаў, матэрыяльна-тэхнічнай базы, фінансавання складана самастойна арганізуюцца такія летнікі. Але магчымым з'яўля-

ецца наладжванне партнёрскага сувязяў з абласным цэнтрам турызму і краязнаўства, павышэнне кваліфікацыі настаўнікаў, самастойная прапрацоўка краязнаўчай праграмы ў школе.

У школе штогод працуюць як мінімум чатыры краязнаўчыя гурткі, у якіх вучні атрымваюць азы краязнаўчай працы. Сёння распрацаваны аўтарскія праграмы гурткаў «Літаратурнае краязнаўства», «Юныя этнографы», «Географы-краязнаўцы» (добра было б распрацоўваць пра-

грамы разам з вучнямі, улічваючы іх меркаванні і пажаданні; так выхоўваецца адказнасць і самаарганізацыянасць. – «КГ»). Важнае месца займае планаванне: тэарэтычныя і практычныя заняткі. Напрыклад, трохдзённая вандрожка на роварах уздоўж ракі Вуць. Удзельнікі былі падзеленыя на тры групы. Першая займалася вывучэннем змяненняў флоры і фаўны ракі, забруджвання водаў прамысловымі сцёкамі. Другая група збірала звесткі пра населеныя пункты, размешчаныя па цячэнні ракі, рабіла замалёўкі, фотаздымкі. Трэцяя даследавала археалагічныя помнікі таксама ўздоўж ракі. Апрацоўка матэрыялаў, падсумаванне вынікаў сталі нагодай для напісання і абароны разгорнутага рэферата «Рака Вуць у гісторыі вёсак Добрушскага і Гомельскага раёнаў».

Мінулым летам вынікамі вандровак сталі карта-схема мясцовасці і стэнд з нанесенымі на яго культурнымі і прыроднымі каштоўнасцямі рэгіёну. Сабраныя матэрыялы выкарыстоўваюцца таксама ў афармленні класа географіі, у экспазіцыі школьнага музея.

Крыху пра летнікі, якія штогод ладзіць абласны цэнтр турызму і краязнаўства навучанскай моладзі. Адбываюцца яны на працягу ўсяго лета (з-за папулярнасці) у 2–3 змены па 9 дзён. Вучні займаюцца навукова-даследчай працай, прымаюць удзел у рабінзонах, якія ўключаюць наступныя этапы:

- * прыродныя сіноптыкі (вучні даюць прагноз надвор'я па мясцовых прыкметах і паказчыках жывых барометраў);

- * прыродны арыенцір (вызначаюць бакі гарызонту па мясцовых прыкметах);

- * зялёны патруль (выяўляюць і прадухіляюць экалагічныя парушэнні);

- * лясная аптэка (вызначаюць і прымяняюць лекавыя расліны);

- * лясное кафэ (вучацца разбірацца ў грыбах і ягадах);

- * вынаходнік (малюць профіль ярусаў канкрэтнай мясцовасці);

- * юны дэндролог (вазначаюць узрост хвойнага дрэва, вышыню);

- * экалаг (малюць план экалагічнай сітуацыі мясцовасці);

- * следапыт (вывучаюць сляды жывёлаў і птушак).

Пад час вандровак дзеці вучацца прымяняць веды, атрыманыя на ўроках, быць дысцыплінаванымі, самастойна прымаць рашэнні. Яны не толькі загартоўваюць арганізм, але і волю, спазнаючы і спасцігаючы свой край.

Святлана
ТАЛКАЧОВА,
Віктар СЕРПІКАЎ,
Насовіцкая СШ
Добрушскага раёна

Прышла запозненая вестка са Львова: памёр яшчэ ў сярэдзіне мінулага года ўкраінскі акадэмік Яраслаў Дзмітрыевіч Ісаевіч. На 75-м годзе жыцця...

Нарадзіўся Я. Ісаевіч 7 сакавіка 1936 года. Жыццё прысвяціў Яе Вялікасці Гісторыі. Быў дырэктарам Інстытута ўкраіназнаўства імя І. Крып'яневіча НАН Украіны, старшынёй Нацыянальнага камітэта гісторыкаў Украіны. Аўтар болей за 700 навуковых працаў, манаграфіяў. Дзякуючы надзвычайнай руплівасці Яраслава Дзмітрыевіча з'явіўся 3-томны каталог «Помнікі кніжнага мастацтва».

Так, яркая і не чужая Беларусі асоба... Вось і на адной з паліцаў майго хатняга кнігазбору яго кніга – «Пераемнікі першадрукара» (Масква: «Книга», 1981). На тонкай папяровай вокладцы – малюнак друкарні, рэпрадукцыя з кнігі А. Венгрыновіча «Sillabus marianus» (Львоў, 1717). Ужо на самым пачатку даследавання аўтар зазначае: «Узнікненне кнігадрукавання ўсходнеславянскіх народаў непарыўна звязана з імёнамі трох выдатных першадрукароў – Шваймольта Фіоля, Францыска Скарыны, Івана Фёдарова. Для Украіны асабліва важнай была дзейнасць знакамітага «друкара-москвитына» Івана Фёдарова, які ўнёс такі важкі ўклад ва ўмацаванне руска-беларуска-ўкраінска-

Пераемнікі першадрукара

га культурнага яднання. Менавіта федараўскія кнігі заклалі моцны фундамент для далейшага бесперапыннага развіцця кнігавыдавецкай справы на ўкраінскіх землях».

У першым раздзеле «Друкарні Украіны на мяжы XVI–XVII стагоддзяў» асобныя нарысы прысвечаны Астрожскай Бібліі, астрожскаму перыяду ў друкарскай дзейнасці І. Фёдарова. Астрог, горад на Валыні, як вядома, належаў князю Васілю-Канстанціну Канстанцінавічу Астрожскаму. Гісторыя Астрожскай друкарні – гэта гісторыя фармавання грунтоўнага падмурка ўсходнеславянскага кнігадрукавання. Менавіта ў Астрозе закладваліся традыцыі, напрацоўваўся ўнікальны вопыт. Не выпадкова, што пасля астрожскія выданні перавадаваліся і ў Маскве, і ў Кіева-Пячорскай лаўры, у друкарнях Беларусі.

Адзін з нарысаў Я. Ісаевіча распавядае пра ўкраінскі перыяд у дзейнасці Спірыдона Собаля – «Друкар-запаро-

жац Вярбіцкі і беларускі друкар Собаль». Сярод персанажаў даследавання па гісторыі кнігадрукавання ва Украіне – беларускі майстар Міхаіл Слэзка (? – 1667). «У Львоў Слэзка прыйшоў пешшу, «з адной торбачкай». Пры садейнічанні ўплывовага братчыка К. Мезапеты, з выхаванкай якога Варварай ён ажаніўся, малады друкар уладкаваўся ў друкарню брацтва», – чытаем у Я. Ісаевіча. Міхаіл Слэзка «патрапіў» у «Энцыклапедыю гісторыі Беларусі» толькі ў «Дадатак» (змяшчаны ў другой кнізе шостага тома) – як майстар-друкар і пісьменнік. Хаця яшчэ ў 1973 годзе ўкраінскі вучоны выступіў на Федараўскіх чытаннях з дакладам «Друкарня Міхаіла Слэзкі і яе роля ў міжславянскіх культурных сувязях». Вядома, што наш суайчыннік выдаў каля 50 кніг – ці не трэцюю частку ад усіх, што пабачылі свет у тыя часы ва ўкраінскіх друкарнях. Кнігазнаўца звяртае ўвагу на наступную адметнасць па-

зіцы ўраджэнца Беларусі: калі папярэднік Слэзкі Я. Шэпіла, які меў тытул епіскапскага друкара, ахвотна друкаваў публіцыстычныя творы супраць праваслаўя, то беларус гэтага сабе не дазваляў. «... Слэзка заставаўся перакананым барацьбітом супраць экспансіі каталіцызму. Не выпадкова і сярод выданняў Слэзкі на польскай мове былі кнігі, якія ўслаўлялі актыўных дзеячаў антыкаталіцкага руху». У адной з прадмоваў да чытача майстар, гаворачы пра цяжкасці, цытуе «Энеіду» Вергілія: «... А ты не уступай злomu, але іди смело на против тому».

Кніга Яраслава Дзмітрыевіча Ісаевіча «Пераемнікі першадрукара», выдана на накладзе 5500 асобнікаў, як мне падаецца, і цяпер вартая перавыдання. А многія персанажы гістарычнага даследавання вядомага ўкраінскага вучонага вартыя і новых згадак у Беларусі. І напрыканцы яшчэ адна цытата з працы Я. Ісаевіча: «Сувязі рускага, беларускага і ўкраінскага кнігадрукавання былі такімі цеснымі, што ў многіх адносінах кірылічнае кнігадрукаванне ўсходнеславянскіх народаў з'яўлялася адзіным працэсам, асобныя плыні якога ўзаемна дапаўнялі адна адну. Адзначым кароткачасовы росквіт беларускага кнігадрукавання (57,7% аб'ёму ўсіх кірылічных кніг у 1591–1601 гг.)...».

Мікола
БЕРЛЕЖ

З кагорты нашаніўцаў

Да 125-годдзя з дня нараджэння Змітрака Бядулі

«Ёсць песняры, якія, нягледзячы на свае высокамастацкія творы, на ўтончаную далікатнасць і нежнасць тонаў у перажываннях, адмалёваных у лірычных вершах, – аднак узвычайным штодзённым жыццём, у адносінах да людзей, гэтыя песняры бываюць сухімі, неадзвычайнымі натурамі, бываюць праз меру праяўнымі. А ёсць такія песняры, у якіх паэтычныя творы гарманіруюць з іх уласным жыццём. Яны з'яўляюцца паэтамі і ў звычайным жыццём. Да ліку апошніх і належыць загінуўшы на 26-м годзе жыцця наш пясняр Максім Багдановіч», – так пісаў ва ўспамінах Змітрак Бядуля пра нашага слаўтага пісьменніка і паэта чыстае красы.

Змітрак Бядуля (сапраўднае імя Самуіл Яфімавіч Плаўнік) адносіўся да тых песняроў, якія пакінулі пасля сябе не так шмат, але яго творы прымушаюць кожнага задумацца над чалавечай існасцю. Да такіх твораў можна аднесці ўсімі намі вядомыя яшчэ са школьнай праграмы апавяданні «На каляды к сыну» і «Пяць лыжак заціркі», казка «Сярэбраная табакерка».

Сваімі творамі, прыгажосцю метафар і вобразнасцю Змітрак Бядуля кранаў душы. Пад уплывам яго кніг робішся больш добрым, лагодным, духоўна багатым, прасякнутым спачуваннем да ўсяго жывога.

На старонках «Нашай Нівы» і іншых перыядычных выданняў Самуіл Плаўнік падпісваўся псеўданімамі Ясакар, Ярыла

Паўстанец, Сымон Тутэйшы, але застаўся ў беларускай літаратуры як Змітрак Бядуля – аўтар яркіх лірычных абразкоў, апавяданняў і аповесцяў. Першы яго мастацкі твор – верш у прозе «Пяць начлежнікі» – з'явіўся ў «Нашай Ніве» ў 1910 годзе, і праз два гады малады пісьменнік далучаецца да слаўнай кагорты нашаніўцаў – працуе сакратаром «першай беларускай газеты з рысункамі» – плеч з Янкам Купалам. Не так даўно тэатр аднаго акцёра Белдзяржфілармоніі «Зьніч» стварыў спектакль па матывах «Пяць начлежнікі», прысвечаны жыццю Змітрака Бядулі.

Пісьменнік паходзіў з яўрэйскай сям'і, але стаў актыўным удзельнікам беларускага нацыянальна-вызваленчага руху. У 1915 годзе Змітрак

Партрэт Змітрака Бядулі (мастак Анатоль Крывенка)

вярнуўся з Вільні ў свой родны Пасадзец, але неўзабаве з сёстрамі Рэняй і Геняй выехаў у Мінск. Тут Бядуля ўключыўся ў працу Мінскага аддзела Беларускага таварыства дапамогі пацярпелым ад вайны. Большасць бежанцаў не мела нават кавалка хлеба. Іх трэба было накорміць, даць прытулак. Зрабіць гэта ва ўмовах вайны было надзвычай цяжка. На ўсё патрэбны былі грошы, якіх заўсёды не хапала. Выкручаліся як маглі. Змітрак быў забеспячэнцам і сваімі здольнасцямі

знаходзіць дэфіцытныя прадукты, вельмі часта выручаў супрацоўнікаў Таварыства. Сам ён пасяліўся ў доме С.І. Рэдзкі (зараз у гэтым доме знаходзіцца філіял Літаратурнага музея Максіма Багдановіча «Беларуская хатка»). Сучаснікі Бядулі пакінулі пра яго жыццё і дзейнасць у той складаны для краіны перыяд толькі светлыя згадкі, казалі як пра чалавека добразычлівага, з выключным пачуццём гумару, які любіў жартаваць і весяліць усіх.

У 1916 годзе ў Беларускам таварыстве дапамогі Змітрак Бядуля пазнаёміўся з Максімам Багдановічам, якога ўладкавалі да яго на кватэру Рэдзкі.

«... Я до сего времени открываю для себя и удивляюсь, какая сила клокотала в этом болезненном юноше, какой это был талант, какая глубина, убежденность и зрелость мысли в его статьях, какая эрудиция! Казалось, он знает всё: мировую литературу, экономику, этнографию, мифологию и фольклор, историю и астрономию. А какой совестливый, скромный и неприятельный был Максим. Мы делали всё, чтобы спасти его...», – так успамінаў пра Максіма Багдановіча Змітрак Бядуля. Увогуле, калі прачытаеш «Мае ўспаміны. К вечару памяці М. Багдановіча» Змітрака, то зразумееш, якія шчырыя былі адносіны двух пісьменнікаў. Сям'я Бядулі клапацілася пра здароўе Максіма Багдановіча, не давала сума-

ваць у адзіноце. Пра гэта сведчыць і апавяданне Змітрака пра Максіма «Страцім-лебедзь».

Бядуля быў першым, хто адгукнуўся ў друку на смерць Максіма Багдановіча. А ў першую гадавіну смерці песняра ў адным з артыкулаў ён пісаў: «Але жыве і лунае яго дух над роднай Бацькаўшчынай, і хто пачуе яго агнявыя песні, той ўжо не можа не любіць свайго краю, свайго народу, сваёй роднай мовы...» («Вольная Беларусь», 1918 г., № 19). «Жрацом харастава», які «вянкамі вясновых паэтычных кветак аздобіў ніву беларускага адраджэння», называў Бядуля Максіма Багдановіча.

Змітрак Бядуля таксама клапаціўся пра захаванне спадчыны М. Багдановіча, пра гэта сведчыць перапіска пісьменніка са зводным братам Максіма Паўлам Адамавічам Багдановічам.

У 1918–1920 гады пісьменнік вёў актыўную публіцыстычную і палітычную дзейнасць з незалежніцкіх пазіцыяў нягледзячы ні на што. Бядулю пашанцавала, бо яго не кранулі рэпрэсіі, але і яму лёс адмераў не так шмат. Памёр пісьменнік у 1941 годзе пад час эвакуацыі каля Уральска ў Расіі.

Змітрак Бядуля аддаў свой талент беларускай культуры. Сваёй мастацкай творчасцю – паэзіяй, публіцыстыкай, прозай – ён унёс значны ўклад у справу развіцця і ўзбагачэння літаратуры і грамадскай свядомасці нашага народа.

Ірына ШОРАЦ

На гэтай зямлі нарадзіліся або звязалі з ёю жыццё многія выдатныя людзі. Асабліва шчодрай аказалася Рагачоўшчына на пісьменнікаў. Тут нарадзіліся Андрэй Макаёнак, Уладзімір Караткевіч, Міхась Лынькоў, які пісаў: «У самым гарадку, побач з астрагам, абгароджаны высокім плотам з завостраных бяргавых стаяў тэатральны будынак, у якім мясцовай трупаі аматыраў ставіліся спектаклі».

Нарадзіўся тут і Канстанцін Саннікаў – беларускі рэжысёр, акцёр і педагог, народны артыст БССР; заслужаныя артысты БССР Ларыса Федчанка і Уладзімір Говар-Бандарэнка, кінааператар і крытык Аляксандр Гінзбург, якому ў 1955 годзе было прысвоена званне заслужанага дзеяча мастацтваў рэспублікі. Рагачоў – радзіма яўрэйскага драматурга Самуіла Галкіна, многіх іншых акцёраў, што працуюць у розных тэатрах краіны.

А пачыналася тэатральнае жыццё Рагачова яшчэ ў 1912 годзе, калі быў пабудаваны тэатр на 600 месцаў – адзін з самых буйных у рэгіёне. Кажуць, тут спяваў сам Шаляпін!

Трэба ўспомніць добрым словам і мецэнатаў Іолшыных. Паводле завяшчання на сродкі Варвары Аляксеўны ў Рагачове быў пабудаваны тэатр (1905–1910).

Тэатр працягваў існаванне і ў савецкі час. У 1936 годзе на базе мясцовага драматычнага гуртка быў створаны Рагачоўскі калгасна-саўгасны тэатр пад кіраўніцтвам А. Лізункова. Як і іншы тэатр, ён вёў асветніцкую дзей-

Тэатральны Рагачоў

насць, адыгрываў значную ролю ў культурным уздыме вёскі – шмат гастраляваў. У 1937 годзе трупа папоўнілася прафесійнымі акцёрамі з БДТ-3 (А. Блажэвіч, Я. Гаробчанка, Я. Мазурэнка, Б. Савіч, Г. Свірчэўскі, Н. Шкалярэнка), крыху пазней акцёрамі з іншых тэатраў.

Творчую дапамогу прафесійнымі кансультацыямі, дэкарацыямі, касцюмамі, рэквізітам аказваў Дзяржаўны рускі драматычны тэатр Беларусі. На пастаноўкі часам запрашаліся вядомыя рэжысёры («Штурм» У. Біль-Белапаркоўскага, рэжысёр К. Саннікаў). Школай сцэнічнага спасціжэння драматургіі, удасканалення ўласнага майстэрства сталі пастаноўкі «Ягор Бульчоў і іншыя» М. Горкага, «Пагібель воўка» Э. Самуіленка, плённым быў зварот да п'есы Якуба Коласа «У пушчах Палесся». У 1939 годзе тэатр быў рэарганізаваны ў Баранавіцкі абласны драматычны тэатр.

У 1947-м спектаклем «Кяханне Ані Бязозкі» адкрыўся Рагачоўскі народны тэатр. Калектыў – дыпламант Рэспубліканскага агляду-конкурсу народных тэатраў і драматычных калектываў, прысвечанага стагоддзю з нараджэння Янкі Купалы і Якуба Коласа, лаўрэат фестывалю народнай творчасці, удзельнік тэатральнай дэкады «Тэатр і дзеці». У рэ-

пертуары п'есы беларускіх і рускіх драматургаў: «З народам» Кандрата Крапівы, «Выгнанне блудніцы» І. Шамякіна, «Дзённік жанчыны» К. Фіна.

Сёння ў Рагачове дзейнічаюць два народныя тэатры: пры гарадскім ДOME культуры і на Рагачоўскім малочна-кансервавым камбінаце. На жаль, знік нестандартны, крэатыўны, непаўторны тэатр «Вітамін» пры рагачоўскай гімназіі. Ён быў створаны для вучняў. Кіравала тэатрам таленавіты, апантанны рэжысёр Алена Уладзіміраўна Зайцава. Менавіта яна прымусіла павярнуць у свае сілы дзяцей. Рэжысёр не адбіраў ўдзельнікаў – брала ўсіх ахвочых нягледзячы на ўзрост і паспяхова сць у вучобе. І адбываўся чуд! Са звычайных дзяцей атрымліваліся сапраўдныя артысты. На прэм'ерах у зале яблыку не было дзе ўпасці. І зараз выпускнікі ўспамінаюць спектаклі «Маленькі прынц», «Маленькі анёл», «Шэрая шыйка», «След чорнага ветру», «Крылы». Тэатр неаднаразова становіўся дыпламантам конкурсаў у Беларусі і Расіі.

Але кіраўнік тэатра, на жаль, паехала за акіянам... Не знайшлося больш ахвотнікаў «акрыляць дзяцей». Так прайшла слава тэатра «Вітамін». Цікава, але менавіта ён з'явіўся першай прыступкай для адной з выпускніцаў гімназіі. Ганна Масальская,

адна з самых яркіх зорчак «вітамінскага» небасхілу, звязала свой лёс са сцэнай. Пасля заканчэння Магілёўскага тэатральнага каледжа яна працавала ў Палескім драматычным тэатры. Але як заўсёды – не ўтрымалі маладога спецыяліста. Свае паслугі Ганна прапаноўвала і роднаму гораду, нават абяцала прывезці сваіх аднакурснікаў для стварэння тэатра для моладзі. Але кіраўніцтва напалохаў занадта малады ўзрост будучага рэжысёра: ці будуць слухацца яе людзі сталага ўзросту, з жыццёвым вопытам? Маладая, як кажуць, зялёная яшчэ. І паехаў малады талент з роднага горада. Цяпер Ганна заканчвае Акадэмію мастацтваў Беларусі, а жыве ў Маскве, дзе паспяхова здымаецца ў папулярных расійскіх тэлесерыялах «След», «Невидимки». Атрымліваецца, што беларускі талент рэалізуецца на расійскіх падмоствах.

Авайце памарым, што ў горадзе, які славіцца тэатральнымі традыцыямі, будзе зноў свой тэатр «Мадэрн-XXI». На яго сцэне знойдзецца месца і Народнаму тэатру, і Моладзевому, і Гімназічнаму, і Юнага глядача, і Ліялечнаму. Тым больш, што ў горадзе існуе гатовы будынак – былы кінатэатр, дзе зараз размясціліся крама будаўнічых матэрыялаў і... Second hand.

Разумею, што цяжка знайсці грошы для рэалізацыі гэтага праекта. Можа, знойдуцца мецэнаты, якія працягнуць дабрачынную справу Іолшыных і адновяць тэатральную культуру Рагачоўшчыны?

Дзмітрый СМІРНОЎ,
г. Рагачоў

Старажытныя клады

У маёй роднай вёсцы Лугавой Слабадзе Мінскага раёна, былой Лагоўскай Слабадзе Ігуменскага павета (нарматыўны даведнік «Назвы населеных пунктаў Рэспублікі Беларусь. Мінская вобласць» падае іншы варыянт: «Логовая Слабада». – «КГ»), паводле пісьмовых крыніцаў людзі жывуць не менш за 400 гадоў, а фактычна і болей. Аб гэтым сведчаць самыя старажытныя пахаванні ў выглядзе невялікіх купалавідных узвышшаў на левабярэжжы рэчкі Слоўсці. Яны былі ўключаныя ў «Звод помнікаў» Мінскай вобласці, але па нейкіх невядомых прычынах чыноўнікі з Мінскага райканкама ў 2000 годзе знялі з гэтага месца статус ахоўнага, хоць ніякія даследаванні археолагаў тут не праводзіліся. Затое летась літаральна за 100 метраў ад іх пачалося будаўніцтва велізарнага комплексу буйной рагатай жывёлы для патрэбаў горада Мінска. Мала таго, у нашым сель-

Галасы паснулых навек

Кажуць, што культура нацыі вызначаецца па стаўленні да дзяцей, жанчынаў, роднай мовы і... могілак. Як жа ставяцца да могілак, да кладоў у нас? Парознаму. Там, дзе пастаяннае на-

сельніцтва, клады зберагаюцца цягам дзесяцігоддзяў. А ў новых паселішчах з прышлым насельніцтвам іх часта размяшчаюць на тых месцах, дзе пахаванні былі калісьці.

Старыя могілкі ў Лугавой Слабадзе. За дзічкай-ігрушынкай калісьці стаяла царква, куст бэзу адзначае чыноўніцкі магільку

лёк ад двара; ён захаваўся, але валунныя помнікі даўно звернутыя, параслі былём, панскі склеп мясцовых жыхары разарылі яшчэ ў 1970-я гады – шукалі золата. А цяпер сельсавет зямлю вакол цвінтара раздаў прыезджаму люду пад забудову. Так што неўзабаве на могілках нехта зможа паставіць свой катэдж.

Новыя часы старых пахаванняў

Другія могілкі ў Лагоўскай Слабадзе існавалі да сярэдзіны 1930-х гадоў. Тады камсамольцы разабралі новую могілкавую царкву. І паступіў загад знішчыць пахаванні,

зрабіць на могілках танцпляцоўку. Навезлі жвіру і разраўнялі пляц бульдозерам, але ніхто ні разу там так і не танцаваў. А новую танцпляцоўку зладзіла сама моладзь непадалёк ад шашы. Калі пашыралі вуліцу, час ад часу з першага шэрагу магілаў трапляліся чарапы, з якімі ў пясочку гулялі малыя дзеці.

А ў сярэдзіне 1980-х гадоў адбыўся наогул дзікунскі выпадак. Старшыня сельскага Савета П. Трыказюк даў загад засыпаць новы водаправод грунтам з могілак. Бульдазерыст так і зрабіў. Прыехаўшы ўвечары з працы, я пабачыла страшэнны пейзаж. Па маёй вуліцы метраў на 100 былі рассыпаныя косткі і рэшткі чарапоў. Увесь вечар давялося званіць журналістам і дзяжурным у райкаме партыі, каб спыніць вандальства. Раніцою ніхто не прыехаў, а бульдазерыст пачаў крушыць наступны рад магілак. Давялося класціся пад нож бульдозера і спыніць яго. Што той бульдазерыст крычаў, не пераказаць. Было вельмі страшна, мог і пераехаць. Але пасля, калі прыехалі чыноўнікі, стала яшчэ страшней. Старшыня сельскага Савета дапытваўся: «Ну і дзе тыя

скім Савеце гэта было адзінае месца, дзе на верхавым балоце (назваецца Омшар) яшчэ раслі журавіны, брусніцы і буякі, вадзіліся выдры і дзікія гусі, куды часта заходзілі ласі. Няма спакою цяпер ні старажытным курганам, ні апошнім рэшткам жывой прыроды.

Другое вядомае старажытнае месца пахавання было на ўзвышаным усходнім ускраіку вёскі па дарозе да Слоўсці; хавалі там, пэўна, да пачатку XIX стагоддзя. Яго забудавалі больш за 100 гадоў таму. Калі ж у 1990-я гады пракладвалі водаправод, то каля хатаў Івана Размыслоўіча і Зінаіды Панавай яшчэ знаходзілі чарапы і косці.

У XIX стагоддзі для пахаванняў было адведзенае месца на захад ад паселішча, пры дарозе на Ігуменскі тракт. На могілках, узвышшы квадратнай формы, плошчай з гектар, была капліца. А калі яна развалілася, у 1910 годзе мой дзядуля Мікалай Юр'евіч Кароткі і аднавяскоўцы ўзвялі новую двухшатровую цэркаўку Нараджэння Багародзіцы, якая адносілася да Смілавіцкай царквы.

Насельніцтва Лагоўскай Слабады было чыста сялянскім, праваслаўным. З 1717 года ў суседнім сяле Замасточча Прушынскімі была пастаўленая ўніяцкая царква. Слабадчане былі аднесеныя да яе. У 1840 годзе былыя ўніяты зноў пераведзеныя ў праваслаў'е.

Вёска была вялікая і дзялілася па ўладальніках на часткі. Адною валодалі пань Алявінскія, якія ў 1819 годзе ад вядомага Лявона Ашторпа за даўгі перавялі 9 сем'яў з Дукоры і адну сям'ю купілі ў памешчыка Борсука. Бяздзетны Тамаш Алявінскі пакінуў Слабаду ў спадчыну пляменніку Юльяну. Той рана памёр у 1855 годзе і, як каталік, быў пахаваны на смілавіцкіх каталіцкіх прыходскіх могілках. З ягоных дзяцей у Мінску вызначыўся сын Эдуард Алявінскі, гласны Мінскай Думы.

Другая палова Слабады належала панам Ельцам, двор якіх знаходзіўся за два кіламетры ад вёскі ў Яхімоўе, а іх пахаванні былі на мясцовым цвінтарах непада-

Цвінтар у в. Еўхімова

а на іх месцы паставіць дамы новых прыезджых калгаснікаў. Крыжы зламалі, а з помнікаў склалі фундамент калгаснай лазні, якая ў вайну згарэла. Тагачасны старшыня сельсавета Захар Кароткі, з мясцовых, прагнаў новых забудоўшчыкаў – могілкі ацалелі. На іх пахаваныя і многія мае родныя: сярод іх прадзед Юрка і прабабка Марцэля, дзеці дзядулі, якія памерлі немаўляткамі. Месца пахавання прадзеда мне вядомае. І многія старыя жыхары Слабады дакладна ведаюць месцы пахаванняў сваіх родных, хоць на іх з 1936 года няма ніякіх адзнакаў. Праўда, на некаторых былых магілах растуць некалькі кустоў здзічэлага бэзу.

У 1960-я гады новы дырэктар саўгаса спрабаваў

косці?». І тут з зямлі паднялася вялікая бярозавая мужчынская костка і стала вертыкальна... Усе раптоўна замоўклі, а бульдазерысту быў загад: закапаць знойдзеныя мной косткі ў магільны і спыніць працу на бульдозеры. Пакуль гэтыя могілкі стаяць, але то звалку смецця на іх зрабляць, то тэлефонную ці газавую лінію праз іх правядуць. Але пакуль тут жыву, мёртвыя хай не турбуюцца. Ды новы старшыня сельскага Савета «выдала тайну», што паводле закона можна знесці любыя пахаванні, старэйшыя за сто гадоў. Няхай зносяць, толькі няхай пачнуць са сваіх дзядоў і прадзедаў.

Раіса АЎЧЫННІКАВА

(Заканчэнне будзе)

Помнік сялянцу з Лугавой Слабады Мікалаю Юр'евічу Кароткаму (1864–1956 гг.) і яго жонцы Ульяне Рыгорайне

Помнік сялянцу з в. Слабада Дзям'яну Халімонавічу Кароткаму (1845–1933-я гг.)

Міжнародныя чытання

Не менш істотная – экалогія душы

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 1)

У рамках чытанняў на базе Духоўна-асветніцкага цэнтра прайшла канферэнцыя «Духоўнае адраджэнне грамадства і праваслаўная кніга», тэмаю заяўлена «Духоўна-асветніцкая місія бібліятэк і экалагічныя выклікі сучаснасці». Присутнічаць там пашчасціла і мне. Кіравалі мерапрыемствам загадчык бібліятэкі храма ў гонар іконы Божай Маці «Усіх тужлівых радасць» Святлана Вінаградава, кіраўнік навукова-метадычнага аддзела Навукова-педагагічнай бібліятэкі ПІАЦ Міністэрства адукацыі Тамара Квасова, загадчык сектара НДА бібліятэказнаўства Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі Вольга Рынкевіч і галоўны бібліяграф сектара рэдкіх кніг бібліятэкі БДУ культуры і мастацтваў Тамара Самайлюк. На канферэнцыю з'ехаліся больш за 100 удзельнікаў і слухачоў з розных куткоў Беларусі і замежжа. Прыемна было назіраць за зацікаўле-

насцю і за тым, што бібліятэкары засталіся неаб'якавымі да праблемы. Присутнічалі як прадстаўнікі царкоўных, так і свецкіх бібліятэк.

Пад час канферэнцыі былі праслуханыя даклады, прайшлі абмеркаванні, якія перааслі ў дыскусіі: пытанні ў ас-

ноўным датычыліся пераймання досведу і абмену напрацоўкамі.

Другая палова канферэнцыі была прысвечаная практычным заняткам: адбыўся семінар для царкоўных бібліятэкараў. Адбыліся прадстаўленне формаў уліку бібліятэчнага фонду пры камплектаванні (праводзіла Т. Квасова), каталагізацыя розных відаў выданняў (правілы складання бібліяграфічных запісаў) і праца з электронным каталогам у аўтаматызаванай бібліятэчна-інфармацыйнай сістэме «ІРБИС».

Але не толькі пасяджэннямі былі заняты гэтыя дні. Для ўдзельнікаў канферэнцыі была арганізаваная паломніцкая вандрўка на магілу Святой Валянціны Мінскай.

Даклады выступоўцаў на чытаннях

Тамара Самайлюк

былі разбаўленыя выступленнямі лаўрэата міжнародных конкурсаў мужчынскага вакальнага ансамбля «Благовест», хору Мінскага духоўнага вучылішча і трыо «Сустрэча» з Свята-Елісавецінскага манастыра, былі запланаваныя паэтычныя старонкі. Прыемна, што на Кірыла-Мяфодзьеўскіх чытаннях прагучалі праваслаўныя спевы і на беларускай мове. Адбылася таксама прэзентацыя часопіса «Бібліятэчны свет». Трэба адзначыць, што найбольшую цікаўнасць выклікаў даклад загадчыцы бібліятэкі Свята-Успенскага храма г. Віцебска Ірыны Касенка «Праваслаўная бібліятэка і інтэрнэт: аказанне даведачна-бібліяграфічных паслугаў з дапамогаю сеткі», падмацаваны медыяпрэзентацыяй. А Т. Самайлюк пазнаёміла ўдзельнікаў з праектам «Зводны электронны каталог бібліятэк Беларусі» (грант Дабрачыннага фонду прападобнага Серафіма Сароўскага «Православная ініцыятыва»).

Ірына Касенка

Напрыканцы ўдзельнікі падвялі вынікі мерапрыемстваў, падзякавалі арганізатарам і выказалі свае прапановы па тэмах і формах правядзення наступных семінараў. Адным словам – плёна папрацавалі. Спадзяюся, што веды, атрыманыя за гэтыя дні, будуць карыснымі ў далейшым развіцці бібліятэчнай справы ў праваслаўных бібліятэках.

Наста
КАДЫГРЫБ
Фота аўтара

Спявак з-пад Парыжа

Парыж (наш беларускі Парыж), які я наведваю з маленства, ужо ў многіх на слыху. І ў кожны мой прыезд знаходжу тут нешта новае. А непадалёк ёсць вёсачка Асінгарадок (або інакш Осін-Гарадок). Нядаўна я даведаўся, што акурат тут нарадзіўся вядомы арыст Васіль Іванавіч Качалаў і пражыў восем гадоў. Я сам быў надзвычай здзіўлены, калі прачытаў гэтыя звесткі ў кнізе Іосіфа Зямчонка, сябра Міжнароднай асацыяцыі беларусістаў, «Ваколіцы Парыжа: Старонкі гісторыі Пастаўскага Паазер'я». Пачаў званиць сябрам, шукаць дадатковыя звесткі ў іншых крыніцах. Мой бацька пры розных уладах выпісваў газету «Кур'ер Віленскі», якую з дзяцінства паважаю. Цяпер гэтае выданне мне прывозіць з Вільні сваяк. І вось што я даведаўся.

Нарадзіўся будучы спявак 11 лютага 1875 года ў сям'і святара асінгарадоцкай Пакроўскай царквы протаіерэя Іаана Шверубовіча. Вядома ж, свайго сына ён вызначыў спеваком царкоўнага хору. Як сцвярджае Герман Шлевіс у артыкуле «Васіль Іванавіч Качалаў», што надрукаваны ў № 6(95) дадатку да «Кур'ера Віленскага», Васіль Шверубовіч вучыўся ў Віленскай гімназіі адначасова з сябрам дзяцінства Косцем Галкоўскім (будучым літоўскім кампазітарам Канстантасам Галкаўскасам) і Феліксам Дзяржынскім, які на два з паловага гады маладзейшы. (Дарэчы, амаль ніхто не звяртае ўвагі, што паэт-песеннік Авяр'ян Дзеружынскі – з крутагорска-койданаўскіх Дзяржынскіх.) Галкоўскі і прывёў Васілія ў оперу А. Картавава. У той час у Вільні было некалькі тэатраў, і інак становіцца іх пастаянным наведнікам. Хачу прывесці і яшчэ адну цытату з артыкула, якая ўзнікла, бадай, праз няпростыя ў мінулым стасункі праваслаўя і каталіцызма ды векавыя супярэчнасці: «Не случайно на церковно-словянском языке театральное действо начинается позорище, зритель – позорник, а актриса – позорица». Сыну святара шлях на тэатральную сцэну быў закрыты. Але Васіль ужо не ўяўляў жыццё без сцэны. Асабліва – пасля паспяховага выканання ролі Хлестакова. «Я стаў кумірам Вялікай

вуліцы, – успамінаў арыст, – і Цялятніка (так у Вільні называўся сквер, што прылягаў да Ратушы)».

У доме пры Мікольскай царкве, дзе жылі Шверубовічы, здымаў пакой арыст П. Орленеў. Пасля праслухоўвання юнака сказаў, што яму не трэба паступаць ні ў якую драматычную школу, бо ён ужо сам па сабе школа, патрэбна паступаць адразу на сцэну і працаваць. Так у Васілія з'явілася спадзеўка не толькі не перачыць бацьку, але і не паведамляць яму аб планах, калі можна і вучыцца, і працаваць. У 1893 годзе ён паступае на юрыдычны факультэт Пецябургскага ўніверсітэта, дзе да таго часу ўжо адвучыўся ягоны старэйшы брат. Правучыўся чатыры гады. Па заканчэнні першага курса вялікая група студэнтаў пачала працаваць пад кіраўніцтвам Уладзіміра Мікалаевіча Давыдава. Летнія каникулы 1895 года Васіль Шверубовіч правёў у Вільні, дзе прапанаваў свае паслугі трупе К. Нязлобіна, у якой працавала Вера Камісаржэўская. Увесну 1896 года В. Шверубовіч быў прыняты ў тэатр А. Суворына. Кантракт з тэатрам ужо быў заключаны на імя Васілія Іванавіча Качалава.

Цікавая гісторыя з'яўлення псеўданіма. У той час маладому арысту быў 21 год, ягонаму сябру Фёдару Шаляпіну – 23. Той аднаго разу сказаў: «Нейкае

Фрагмент паштоўкі 1939 г.

прозвішча ў цябе, Васька, не артыстычнае...» – І пачаў гартаць газету ды натрапіў на абвестку: «Памёр кучар Васіль Іванавіч сын, Качалаў». – Гучыць! Глядзі, там таксама Васіль Іванавіч, значыць, быць табе Качалавым».

Неўзабаве па пратэцыі знаёмых яму прыйшла тэлеграма: «Прапануецца служба ў Мастацкім тэатры. Паведаміце крайнія ўмовы». І подпіс – Неміровіч-Данчанка. 27 студзеня Качалаў з маладой жонкай Нінай Мікалаеўнай Літоўцавай ужо быў у Маскве. У МХАТе Васіль Іванавіч праслужыў 48 гадоў, сыграў больш за 50 роляў. Напрыклад, ажно 45 гадоў выконваў ролю Барона ў п'есе Максіма Горкага «На дне».

Ад рэдакцыі. Наше выданне ўжо нагадвала пастаўчанам – землякам вялікага арыста – пра ўнікальную магчымасць стварыць турыстычны маршрут для расіянаў, якія ведаць не ведаюць, што акцёр нарадзіўся ў Беларусі.

У 1919 годзе пад час гастролі тэатр апынуўся на тэрыторыі падкантрольнай Дзянікіну. Пачаліся трохгадовыя блуканні па поўдні Расіі, Балканах і Цэнтральнай Еўропе. Занесла нават у Амерыку. Узнікла пытанне: а можа, і не вяртацца на радзіму? Пасля роздумаў усё ж вярнуўся.

Новы час патрабаваў новага сцэнічнага ўвасаблення і выканання, салдацкім ці сялянскім масам была неабходная простая даходлівая форма. І Качалаў стварае жанр эстраднага выканання драматычных твораў, дзе мае некалькі роляў. Адзін час быў каментатарам радыёспектакляў. Калі загаварыў «вялікі нямы», ён за вялікі гонар палічыў паўдзельнічаць у стварэнні фільма. І прачытаў уступны тэкст да першага гульнявога савецкага фільма «Пуцёўка ў жыццё», што выйшаў у 1931 годзе.

За вялікія заслугі ў галіне тэатральнага мастацтва ён уганараваны Дзяржаўнай прэміяй, узнагароджаны ордэнамі Леніна і Працоўнага Чырвонага Сцяга, атрымаў званне народнага арыста СССР. Але нягледзячы на ўсе ўзнагароды наўрад ці такім бясхмарным было жыццё выдатнага арыста. Нездарма перад смерцю прапачыў сына спаліць дзённік, які веў усё жыццё.

У 1948 годзе ў яго быў выяўлены рак лёгкіх. Памёр 30 верасня.

На Ефрасінеўскіх могілках у Вільні пахаваны Іаан Шверубовіч, а на доме, дзе жыла ягоная сям'я, змешчаная мемарыяльная дошка на літоўскай і рускай мовах, што «ў гэтым доме з 1875 года па 1893 год жыў выдатны дзеяч савецкага мастацтва Васіль Іванавіч Качалаў». Вуліца, на якой знаходзіцца Рускі драматычны тэатр, за савецкім часам насіла імя Качалава; цяпер называецца Тэатро (Тэатральная).

Такая вось гісторыя, у якой павязаныя ваколіцы Асінгарадка і асоба выдатнага дзеяча культуры.

Генадзь КАМЕЛЬ

У парэміялогіі (навуцы аб прыказках) доўга бытвала, а іншы раз і сёння паўтараецца сцвярджанне, выказанае ў свой час (1892) А.А. Патабнём, што амаль усе прыказкі паходзяць з баек, анекдотаў і казак: маўляў, само сюжэтнае апавяданне забылася, а выснова (у выглядзе прыказкі) засталася. Гэтай жа думкі прытрымліваўся і І.І. Насовіч, калі ўзнікненне, напрыклад, прыказкі *Няхай той серадзіць, хто на неба глядзіць* звязваў з байкай пра хітрую лісіцу і воўка-дурня.

Прыказкі, аўтарства якіх вядомае

шы, сабраныя як падатак, і прапанаваў яму панюхаць, ці пахнуць яны.

З англійскай мовы: *Час – гэта грошы* (Франклін); *Добрымі намерамі выслана дарога ў пекла* (Джонсан).

З французскай мовы: *Калі б маладосць умела, а старасць магла* (А. Эт’енне); *Ад вялікага да смешнага адзін крок*. Апошняя фраза належыць Напалеону, які ў снежні 1812 г. у часе ўцекаў з Расіі часта паўтараў яе свайму паслу ў Варшаве, пра што той пісаў пасля ў сваёй кнізе «Гісторыя пасольства ў Вялікім герцагстве Польскім» (1816).

З рускай мовы: *Адзін раз схлусіўшы, хто табе паве- рыць* (К. Пруткоў); *Што маем – не шануем, а як страцім – плачам* (К. Пруткоў); *Тэатр пачынаецца з вешалкі* (К. Станіслаўскі); *Вялікае бачыцца на адлегласці* (С. Ясе- нін); *Рукапісы не гараць* (М. Булгакаў). *Пераможцаў не судзяць* – выказ прыпісваецца Кацярыне II, якая нібыта гэтак сказала пра Суворова, калі той самавольна павёў войскі на штурм Туртукая і авалодаў горадам.

Далей пададзім уласна беларускія прыказкі – з паказам, хто іх стваральнік, з якога твора выказ пачынаў сваё жыццё, што ён абазначае і як ужываецца ў сучаснай беларускай літаратуры (прыводзіцца амаль ва ўсіх выпадках толькі адзін прыклад ужывання, хоць выкарыстанне некаторых былых аўтарскіх наватвораў можна было б праілюстраваць некалькімі цытатамі).

Дум не скуеш ланцугамі. З паэмы Янкі Купалы «Курган». Абазначае «Мысленне, думкі чалавека не могуць быць падуладныя каму-небудзь». «Дум не скуеш ланцугамі», – гэтыя словы былі ці не заўсёднымі ў вуснах Ф. Ждановіча ў спрэчках па надзённых пытаннях тэатральнай творчасці» (Б. Бур’ян).

Забілі зайца не забілі, а гуку (шуму) многа нарабілі. З паэмы Якуба Коласа «Новая зямля». Абазначае «Хоць вынікі і нязначныя, але водгалас ад якіх-небудзь дзеянняў вялікі». «– Як ваша ўражанне? Словам, раскажыце, якія вынікі ад выбуху? – Вынік, – усміхнуўся Зазыба, яўна

спрабуючы гэтакім чынам зменшыць уражанне ад свае ўсмешкі. – Ведаеце, ёсць такая людская прымаўка: забілі зайца – не забілі, а шуму многа нарабілі» (І. Чыгрынаў).

Зерне падае не на камень. З аднайменнай аповесці І. Пташнікава. Мае сэнс «Павінны быць належныя вынікі пасля чыёй-небудзь парады, размовы, настаўлення, агітацыі і пад.». «У страсным маналогу “кулака” Скуратовіча, акрамя недаверу да ўсіх на свеце, нямала горкай праўды пра жорсткасць жыцця, пра блізкі апакаліпсіс, калі дзеці, “трэцяе пакаленне”, будуць бадзяцца беспрытульнымі па ваенных дарогах. Міхалка чуе яго праваду: зерне падае не на камень» (М. Тычына).

Каб сонца засланіць, вушэй асліных мала. З байкі Кандрата Крапівы «Сава, Асёл ды Сонца». Абазначае «Справядлівую справу не перамагчы і праўду не схаваш». «Сёння ваша права, але наша праўда. І гэтую праўду вам не задушыць, бо, як гаворыцца, каб сонца засланіць, вушэй асліных мала» (Я. Міско).

Кіраваць то ты кіруй, ды не вельмі тузай. З сатырычнага верша Кандрата Крапівы «Едзе крытык малады». Ужываецца з незадавальненнем у дачыненні да тых кіраўнікоў, якія за-

Выказанне мыслара Канфуцыя *Цяжка злавіць чорную кошку ў цёмным пакоі, асабліва калі яе там няма* стала ўжывацца не толькі ў кітайскай, а і ў многіх іншых мовах як іранічны аргумент, як прыказка пра немагчымасць знайсці, выявіць што-небудзь там, дзе яго няма

надта любяць указаць, накіроўваць чыю-небудзь дзейнасць, распараджацца кім-небудзь. «Партыйная дысцыпліна, нібы жалезная аброць, прымушала трымацца баразны, па якой вялі вышэйшыя лідары, тыя, што сядзелі ў Крамлі і трымалі лейцы. Каб жа толькі трымалі! Дык жа бязлітасна тузалі! І не раз узгадаў Андрэй крылатыя, мудрыя словы: “Кіраваць то ты кіруй, ды не вельмі тузай!”» (Л. Левановіч).

Мой родны кут, як ты мне мілы. Першы радок з паэмы Якуба Коласа «Новая зямля». Гаворыцца пра замілаванасць родным краем, мясцінам, дзе нарадзіўся хто-небудзь, усёй Беларуссю. «Паспрабуйце, напрыклад, перакласці на рускую

мову крылатае коласаўскае “Мой родны кут, як ты мне мілы”. Радок стаў беларускай ідыёмай, знаёмай кожнаму беларусу з маленства» (Р. Барадулін). «Сяргей паставіў чамадан, радасна аглядае пакой: – Мой родны кут, як ты мне мілы... Праўду кажуць, у гасцях добра, а дома лепей» (В. Зуб).

Назад не прыйдзе хваля тая, што з быстрой рэчкай уплывае. З паэмы Якуба Коласа «Новая зямля». Абазначае «Нельга вярнуць ці паўтарыць тое, што прайшло, што было ў мінулым». «Хаджу па Пружанах, а на сэрцы прыемна і... балюча. Назад не прыйдзе хваля тая, што з быстрой рэчкай уплывае... Жыццё ідзе і мусіць ісці наперад, сённяшні дзень заўтра пойдзе ў нябыт» («Народная воля»).

Не пазналі сваіх нашы, бярозавай далі кашы. З п’есы Кандрата Крапівы «Партызаны». Абазначае «Былае, што даводзіцца цярэць пабоі ці іншыя непрыемнасці не ад чужых людзей, а ад сваіх жа». «Неўзабаве па нашай пазіцыі пачала прыстрэльвацца [наша] артылерыя. Камандзір... не ведаў страху. Ён і цяпер пачаў смяяцца з таго, што не пазналі сваіх нашы, бярозавай даюць кашы» (У. Калеснік).

Няма таго, што раньш было. З верша М. Багдановіча «Ізноў пабачыў я сялібы...» (1913). Верш,

пакладзены на музыку (кампазітар І. Лучанок), стаў песняй, таму радок набыў асаблівую крылатасць, што можна было б пацвердзіць адзінаццаццю прыкладамі-цытатамі. Гаворыцца пра адсутнасць, непаўторнасць, а то і немагчымасць былога, таго, што было раней. «Раней мы грошы клалі ў кашалёк, а ўсю правізію – ў мяшок. Паэт, тваё прароцтва ажыло: “Няма таго, што раньш было» (Ю. Свірка). «Масква ўжо колькі гадоў не самы-самы горад па чытанні кніг. Таго няма, што раньш было» (В. Дубінка).

Як свінню ні кліч, яе заўсёды выдасць лыч. З байкі Кандрата Крапівы «Заява». Абазначае «Па манеры паводзінаў, па звычках, знешнасці адразу відаць, што гэта за чалавек». «Яна... пасля яшчэ, зрабіўшы разварот, перакуліла плот... Як ты свінню ні апранай і як ні кліч – заўсёды памятай пра лыч» (М. Скрыпка).

Іван ЛЕПЕШАЎ

Многія парэміі (больш за 40) І.І. Насовіч у «Зборніку беларускіх прыказак» (1874) пры тлумачэнні іх сэнсу суправаджаў прывязкай да, відаць, пачутай у народзе этымалогіі. Так, аб прыказцы *Плачце, вочы, хоць павылазьце, відалі, што купавалі* сказана, што яна «паходзіць ад баечкі. Цыган замест яблыкаў купіў цыбулю, ад якой прыядзенні надта каціліся ў яго слёзы, таму ён і сказаў: плачце, вочы, хоць павылазьце; відалі, што купавалі». Але, несумненна, як і іншыя, так і згаданая спроба гэтак вы-

тлумачыць паходжанне прыказкі – са сфэры так званай народнай этымалагізацыі. Як пісаў Я.Ф. Карскі, «толькі працяглыя даследаванні і вывучэнні могуць адкрыць сапраўднае паходжанне прыказкі».

Думаецца, што пераважная большасць прыказак узнікла не з баек, анекдотаў ці казак, а з якіхсці дыялогаў, у індывідуальным акце маўлення.

Уявім такую карціну з далёкага мінулага. Купка сялянаў, неак сышоўшыся, гаворыць пра жыццёбыццё. Параўноўваюць, як няроўна, неаднолькава жывуць два вядомыя ім гаспадары: дапусцім, Піліп ледзве зводзіць канцы з канцамі, а ў Сцяпана і ўраджай заўсёды добры, і ў хляве з жывёламі ды птушкамі ўсё ідзе рукой. «Што і казаць, шанце Сцяпану», – з зайздрасцю кажа адзін з суразмоўнікаў, а другі, пасля некаторага роздуму, нібы прырэчыць: «Хто дбае, той і мае». З гэтым пагаджаюцца і іншыя: «Праўду ты сказаў: хто дбае, той і мае. Сцяпан жа гэты – такі руплівы, такі старанны, і ўся сям’я яго гэтакія ж». Так трапнае выказанне, ды яшчэ змацаванае рыфмай, паступова ператвараецца ў прыказку, калі яно ўспрымаецца моўным калектывам як абагульняльны вывад на аснове шматлікіх жыццёвых назіранняў.

Усе словы гэтай прыказкі маюць прамое, літаральнае значэнне, а яе агульны сэнс выцякае з гэтых значэнняў як іх сума. Што да прыказак з поўным або частковым пераасэнсаваннем іх кампанентнага складу, то яны таксама час-

цей за ўсё паходзяць з «якіхсці дыялогаў». Прычым, напэўна, толькі нямногія з іх напачатку маглі ўжывацца ў прамым значэнні, а пасля пераасэнсаваліся, пачалі дастасоўвацца да шмат якіх іншых аналагічных з’яваў. Гэта, напрыклад, такія выказы: *Бот лапцю не пара; Дзіравага мяшка не напоўніш; Дзе п’юць, там і льюць; З вялікага грому малы дождж бывае; Клін клінам выбіваюць; Чым бы дзіця ні цешылася, абы не плакала; Што пасееш, тое і пажнеш*.

Трапнае выказанне, ды яшчэ змацаванае рыфмай, паступова ператвараецца ў прыказку, калі яно ўспрымаецца моўным калектывам як абагульняльны вывад на аснове шматлікіх жыццёвых назіранняў

Хто стварыў і першы ўжыў кожнае з гэтых і сотняў іншых выказванняў, невядома. «Паколькі асоба аўтараў на прыказках не адбілася, – пісаў Я.Ф. Карскі, – то народ лёгка забыў іх складальнікаў і захаваў гэтыя творы як свае ўласныя».

Разам з тым у нашай мове, як і ў іншых, ёсць нямала прыказак, імя стваральнікаў якіх вядомае. Так, выказанне мыслара Канфуцыя (551–479 да н.э.) *Цяжка злавіць чорную кошку ў цёмным пакоі, асабліва калі яе там няма* стала ўжывацца не толькі ў кітайскай, а і ў многіх іншых мовах як іранічны аргумент, як прыказка пра немагчымасць знайсці, выявіць што-небудзь там, дзе яго няма.

Прыкладзём яшчэ некалькі прыказак іншамоўнага паходжання, аўтарства якіх вядомае (у дужках называецца стваральнік афарызма).

З грэчаскай мовы: *Корань навукі горкі, ды плады яго салодкія* (Арыстоцель); *Усё цяжэ, усё мяняецца* (Геракліт).

З лацінскай мовы: *Нішто чалавечы не чужое* (Тэрэнцій); *Платон мне сябра, а ісціна даражэйшая* (Платон); *Час – найлепшы доктар* (Аўгустын); *Грошы не пахнуць*. Апошні выказ паходзіць са словаў рымскага імператара Веспасіяна (I ст. н.э.), які ўвёў падатак на грамадскія прыбіральні, а калі сын папракнуў бацьку за гэта, той паднёс да яго носа першыя гро-

Чэрвень

14 – Татарыновіч Пётр (1896 – 1978), святар, культурна-грамадскі дзеяч, літаратар, выдавец – 115 гадоў з дня нараджэння.

15 – Зарэмба Мікалай Іванавіч (1821, Віцебская губ. – 1879), кампазітар, музычны тэарэтык, які адыграў значную ролю ў станаўленні Санкт-Пецярбургскай кансерваторыі, педагог, сярод вучняў якога быў П.І. Чайкоўскі – 190 гадоў з дня нараджэння.

15 – Гіль Мікола (сапр. Гілевіч Мікалай Сымонавіч; 1936, Лагойскі р-н), пісьменнік, аўтар шматлікіх твораў, у т.л. для дзяцей, літаратурных апрацовак і мастацкіх перакладаў, журналіст – 75 гадоў з дня нараджэння.

15 – Беларускі саюз прадпрымальнікаў, рэспубліканскае грамадскае аб'яднанне (1991) – 20 гадоў з часу стварэння.

18 – Шыдлоўскі Аляксандр Канстанцінавіч (1911, Смаргонскі р-н – 2002), дзеяч самадзейнага мастацтва, кампазітар, аўтар вядомых песень, стваральнік песенных калектываў, творчая дарога якіх працягваецца і сёння, педагог, заслужаны дзеяч культуры Беларусі – 100 гадоў з дня нараджэння.

19 – Ласкоў Іван Антонавіч (1941, Гомель – 1994), пісьменнік, які жыў і працаваў у Якуціі, перакладчык на рускую мову твораў якуцкіх пісьменнікаў, крытык – 70 гадоў з дня нараджэння.

21 – Жылібер Жан Эмануэль (1741–1814), французскі і беларускі натураліст, хірург і анатам, заснавальнік першай у Беларусі медыцынскай акадэміі, акушэрскай і ветэрынарнай школ, клінічнага шпіталю ў Гродне, а таксама батанічнага саду, які разам з Лонданскім і Пецярбургскім быў прылічаны да найлепшых у Еўропе – 270 гадоў з дня нараджэння.

22 – Вялікая Айчынная вайна, вызваленчая вайна народаў СССР супраць фашысцкай Германіі і яе саюзнікаў, найважнейшая састаўная частка Другой сусветнай вайны (1941–1945) – 70 гадоў з пачатку.

22 – Абарона Брэсцкай крэпасці ў Вялікую Айчынную вайну (1941) – 70 гадоў з пачатку.

25 – «Беларуская хатка», філіял Літаратурнага музея Максіма Багдановіча (Мінск; 1991) – 20 гадоў з часу адкрыцця (заснаваны 02.10.1986 г.).

29 – Казлоўшчык Уладзіслаў (сапр. Казлоўскі; 1896–1943), паэт, публіцыст, перакладчык, выдавец, грамадскі дзеяч – 115 гадоў з дня нараджэння.

30 – Растаргуеў Павел Андрэевіч (1881–1959), расійскі і беларускі мовазнаўца, адзін з першых даследчыкаў беларускіх дыялектаў, педагог, правадзейны член Інбелкульту – 130 гадоў з дня нараджэння.

30 – Ясінікі Рышард Здзіслававіч (1931, Баранавічы – 2005), кінарэжысёр-дакументаліст, сцэнарыст, лаўрэат прэміі Ленінскага камсамола Беларусі (1974) і прэміі Міжнароднага кінафестывалю дакументальнага кіно (Францыя; 1973) – 80 гадоў з дня нараджэння.

Куліна — каліна

Гэтая гісторыя не раскрывае паходжанне назвы, але адбылася яна тут, у Бросце. (Можа, Брост – ад літоўскага слова Brasta – брод?).

Пачатак лета. Людзі ў Трашчанах рыхтаваліся да Зялёных Свёнтак (каталіцкае свята Спасланне Духа Святога). Рыхтавалася і дзяўчына Аліна, якую ў вёсцы называлі ўсе Кулінай – так у дзяцінстве яна вымаўляла сваё імя. Пакахала яна хлопца з сваёй вёскі. Ён яе таксама кахаў... да пары. Як толькі высветлілася, што дзяўчына чакае дзіця, той хлопец знік, як гэта часта здаралася раней (ды й цяпер здараецца). Можа, каханне яго і не астыла б так хутка, калі б Куліна не была на сваё няшчасце з беднай

сям'і. Збег хлопец, пакінуў каханку сам-насам з горкімі думкамі. Адна чорная думка наймацней засела ў яе галаве і не давала дзяўчыне спакою ні ўдзень, ні ўначы. Стала яна сумная і панурая. Бацькі здагадваліся пра ўсё і сцераглі як маглі.

Напярэдадні Зялёных Свёнтак Куліна павесялела, стала прыбіраць у хаце, падмяла падворак, завязала новую чырвоную хустку і сказала бацькам:

– Збегаю, нарэжу бярозавага вецця хату ўпрыгожыць, – і пабегла.

Бацькі запозрылі надобрае толькі тады, як дачка не вярнулася начаваць.

Бегалі, гукалі, клікалі – нідзе не знайшлі. А раніцою маланкай разнеслася па вёсцы

чутка – Куліна павесілася ў Бросце. Ubачыў гэта Франц Віткевіч, якому ў той дзень была чарга кароў пасвіць. Калі б не яе чырвоная хустка, то доўга б яшчэ шукалі. Стаяла яна на каленях пры куцце каліны, нібы просячы прабацэння за свой праступак у Бога, у бацькоў, якія далі ёй гэтае жыццё, а яна сама яго абарвала.

Дарэмна пад восень махала каліна галінкамі, абчэпленымі набрынялымі спелай чырванню гронкамі ягадаў, нібыта кажучы людзям: «Хадзіце, збіраць мае ягады, я вылеку вапшыя хваробы, загаю вапшыя раны!» Людзі спуджана змружвалі вочы ды імкнуліся хутэй сысці з таго месца. Ім здавалася, што гэта Куліна махала ім чырвонай хусткай – да сябе клікала.

Іаланта ВАЛУЕВІЧ, в. Спонды Астравецкага раёна

Пад час вакацыяў

Большасць пажараў адбываецца з-за дзіцячых свавольстваў з агнём, які знішчае матэрыяльныя каштоўнасці і жыцці.

Каб засцерагчы дзяцей ад пажараў, неабходна захоўваць запалкі ў недасяжным для апошніх месцы. Не дазваляйце дзецям разкладваць вогнішчы, уключаць самастойна электранагравальныя прыборы. Хавайце ад малых вадкасці, якія лёгка ўзгаюцца, не дазваляйце ім карыстацца газавымі прыборамі. І самае галоўнае – не пакідайце дзяцей без нагляду.

Паважаныя бацькі, тлумачце дзецям, што гульні з агнём могуць прывесці да пажару. Сваім прыкладам навучайце іх выкананню супрацьпажарных патрабаванняў. І памятайце, што прыклад старэйшых – найлепшы метада выхавання.

Вольга ЦЫНКЕВІЧ, інспектар ЦРАНС, г. Мінск

Адказы на крыжаванку, змешчаную ў № 20

Уздоўж: 1. Мароз. 4. Пахом. 8. Ідэя. 9. Душа. 10. Сцяблінка. 13. Ляжак. 14. Трава. 17. Вясна. 18. Сцэна. 20. Трыпутнік. 24. Край. 25. Косы. 26. Сонца. 27. Напеў.

Упоперак: 2. Арэх. 3. Заяц. 4. Парк. 5. Одум. 6. Мікола. 7. Таўкач. 11. Магдалена. 12. Ярылавіца. 15. Кветка. 16. Ландыш. 19. Чало. 21. Раса. 22. Іван. 23. Поле.

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

Пачатак у № 1 за 2003 год

Ліда (пачатак артыкула ў № 20). У новым парку на ўскраіне горада знаходзіцца помнік чырвонаармейцам і Курган Бессмяротнасці. У горадзе ўсталяваныя помнікі Ф. Скарыну, А. Міцкевічу, землякам, якія загінулі ў Вялікую Айчынную вайну, савецкім воінам, воінам-вызваліцелям, партызанам і падпольшчыкам, рабочым і служачым Лідскай абутковай фабрыкі, якія загінулі ў Вялікую Айчынную вайну, ахвярам фашызму.

Ліда здаўна з'яўлялася цэнтрам керамічнай і шкляной вытворчасці. Лідскай керамікай называюць трады-

Лідскі замак

цыйныя ганчарныя вырабы XIV – 1-й пал. XVII стст. У XIV–XV стст. з глінянай масы з дамешкамі жарствы наліпав фармавалі тэракотавы кухонны посуд (гаршкі, патэльні, цёрлы, формы для выпечкі і інш.). У XVI ст. гартаваны, чорна-задымлены і глазураваны посуд фармавалі з аднаго кавалка больш тонкай глінянай масы. Пазней асартымент пашырыўся (біклагі, талеркі і інш.). Посуд 1-й пал. XVII ст. аздаблялі белым ангобным пакрыццём, палівай зялёнага, рудога, карычневага колераў.

Помнік абарончага дойлідства XIV–XV стст. Лідскі замак пабудаваны ў 1330-я гг. Уваходзіў у лінію крапасных умацаванняў Навагародак – Крэва – Меднікі (Мядзінінкай) – Трокі (Тракай). У збудаванні спалучаюцца рысы раманскай архітэктуры і готыкі. Пастаўлены на насыпным пяччаным узгорку (выш. 5–6 м), быў абкружаны балоцістымі берагамі рэк Лідзея і Каменка і ровам з поўначы (шырыня каля 20 м), які злучаў рэкі і аддзяляў замак ад горада. У плане замак няправільны чатырохвугольнік (бакі каля 80 м) з 2 вуглавымі вежамі.

Міхайлаўскі храм (былы касцёл піяраў)

Асноўнае абарончае значэнне мелі сцены (таўшчынёю ўнізе 2 м, зверху – 1,5, вышынёю да 15 м). Верхняя частка сценаў з баявой галерэяй і байніцамі вымураваная з цэглы. Вежы накрытыя шатровымі дахамі і не выступаюць за перыметр сценаў. У замак вялі 3 уваходы: 2 ва ўсходняй і 1 у паўднёвай сценах. Ахоўваецца дзяржавай.

Помнік архітэктуры канца XVIII – 1-й пал. XIX ст. Іосіфаўскі касцёл піяраў пабудаваны ў 1797–1825 гг. у стылі класіцызму. Мураваны храм-ратонда накрыты паўсферычным купалам, завершаным 8-гранным ліхтаром. Да асноўнага круглага ў плане аб'ёму прылягаюць больш нізкія прамавугольныя ў плане аб'ёмы: па восі ўсход-заход – прытвор з 1-калонным порцікам на галоўным фасадзе і 2-павярховая сакрысцыя, з поўдня і поўначы – невялікія рызаліты. У дэкоры фа-

садаў выкарыстаны дарычны ордэр. Порцік і рызаліты ўвечаныя трохвугольнымі франтонамі. У другой пал. XX ст. у храме размяшчаўся планетарый; цяпер – царква Св. Міхала Архангела (Міхайлаўскі храм).

Захаваліся таксама Крыжаўзвіжанскі касцёл (XVIII ст.), пабудаваны паводле праекта архітэктара І. Глаўбіца, капліца Св. Барбары (1930 г.), адметныя будынкі канца XIX–пач. XX ст., старыя каталіцкія могілкі, закладзеныя ў пачатку XIX ст., старыя праваслаўныя могілкі.

У горадзе нарадзіліся акадэмікі Аркадзь Мігдал і Пётр Коган, кампазітар Канстанцін Горскі, кінаактрыса Поля Ракса, спартсмен Валеры Цыленц.

Лідскі краязнаўчы музей адкрыты 24 красавіка 1959 г. Мае больш за 14 тыс. музейных прадметаў асноўнага фонду. Экспануюцца тут і творы дэкаратыўна-ўжывцовага мастацтва (разьба па дрэве, чаканка і інш.), узоры вырабаў шклозавода «Нёман».

Паводле перапісу 2009 г. у горадзе 97 629 чал. Працуюць 16 сярэдніх і няпоўная сярэдняя школы, гімназія, ліцэй, 33 дашкольныя і 10 пазашкольных устаноў, Лідскі каледж, а таксама музычны каледж, 2 прафесійна-тэхнічныя вучэльні, прафесійны ліцэй, дзіцячы дом творчасці, школа мастацтваў і музычная школа.